

Modern Kültürde Unutma, Hafıza ve Kimlik Sorunu: 'Apples' Film Örneği

Forgetting, Memory and the Problem of Identity in Modern Culture: The Case of 'Apples'

MUHAMMED SAİD TUĞCU

Kütahya Dumlupınar University

Received: 31.10.2023 | Accepted: 09.03.2024

Abstract: This article focuses on forgetting at the individual and societal level and the related problems of memory and (dis)identity. It proceeds from the assumption that forgetting stems from lifestyles specific to modern culture. In the modern new media culture, nothing makes sense unless it is "shown". The actions of individuals are merely spectacles that are eviscerated and quickly forgotten. This evisceration and trivialization permeates history, tradition, memory, and identity in similar ways. Identity is a term used to express differences and distinguishable characteristics. A person can be distinguished from others by his/her name, and origin (history/memory). Forgetting all this means that differences are erased and the new identity has no distinguishable features. This situation confronts the individual and society with an important identity problem. The movie "Apples" draws a portrait of a society that has lost its memory and identity. This article analyzes the film "Apples" through sociological film analysis. Discussing the problem of forgetting, memory, and identity in modern culture, the study primarily focuses on the issue of forgetting and then turns to the issues of memory and identity associated with forgetting.

Keywords: Conscious forgetting, memory, identity, film analysis.

Giriş

“-Sonradan kör olmadığımızı düşünüyorum, biz zaten kördük.

-Gören körler mi?

-Gördüğü halde görmeyen körler.”

(Saramago, 2014, s 360).

Saramago'nun *Körlük* romanından alınan bu sözler sadece romanı değil aynı zamanda bu makalede ele alınan *Apples* filmini de açmaktadır. Romanda körlük salgını üzerinden anlatılan toplumsal yozlaşma ve kimlik bunalımı, *Apples* filminde amnezi (hafıza kaybı) salgını üzerinden anlatılmaktadır. Christos Nikou'nun yönettiği 2020 yapımı filmde belleğini yitiren insanlar, yeni kimlik edinmeleri için bir programa yönlendirilir. Film boyunca başkarakterin adı duyulmaz. Salgına karışan diğer insanlar gibi kendisine yalnızca numara verilir. Distopik bir dünyanın resmedildiği film, unutma, hafıza ve kimlik üzerine derinlemesine düşünebilme ve toplumsal bir tartışma yürütebilme zemini sunmaktadır. Bu makalede film üzerinden sosyal bir vakıa olarak modern toplumda unutma ve hafızanın yitimiyle ortaya çıkan kimlik sorununu tahlil etmek amaçlanmaktadır.

Bellek, yeni bilgilerin öğrenildiği, saklandığı ve istenildiğinde kullanmak için muhafaza edildiği beyinsel bir süreci açıklar (Tuğrul, 2021, s. 25). Lakin günümüzde makineleşme insanların hareketlerini hızlandırmakta, görülebilir olanlar zamanla gözden kaybolmakta, bu durumda kişisel anılar ve alışkanlıklar unutulmaktadır (Connerton, 2012, s. 139). Hatta rasyonel ve modern insana göre hafızayı kullanmak olumsuz bir durumdur. Hafızayı kullanmak, bilhassa ezber yapmak, geleneksel ve eski olmakla ilişkilendirilir. Kendini yeni olanla ilişkilendiren modern insan geçmişin yükünü taşıyan ve eskiyi hatırlatan hafızaya karşı mesafelidir (Karaarslan, 2014, ss. 75-76). Bununla birlikte geçmişin sıkıcı ve rahatsız edici yükünden kurtulmak için hafıza üzerinde unutma baskısı oluşturulmaktadır (Tuğrul, 2021, ss. 186-187). Akışkan-modern kültür öğrenme ve birikim elde etmenin değil, bağlantısızlığın, kopukluğun ve unutuşun kültürüne dönüşmektedir (Bauman, 2010, s. 160).

Toplumların kolektif kimliğinin oluşumunda neyin unutulup neyin hatırlanacağını siyasi iktidarlar da düzenleyebilmektedir (Tuğrul, 2021, s. 188). Ayrıca unutmanın, tümüyle geçmişin hafızadan silinmesi şeklinde gerçekleştiği düşünülmemelidir. Unutma bir yönüyle farklı bir hatırlama biçimi

de olabilir. Yeni başlangıçlar yapma arzusunda olan ülkeler de geçmişe bir çizgi çekme politikasıyla, ne olduğumuzdan ziyade ne olacağımızı belirlemeliyiz yaklaşımını benimseyebilmektedir. Böyle olduğunda geçmiş, geleceğin tasarımıyla bir engel olarak görülmektedir. Bu durumda hatırlamayı engellemek veya başka bir ifadeyle unutmayı sağlamak, bir bastırma stratejisi olarak kullanılmaktadır (Sancar, 2010, s. 36). Dolayısıyla hatırlama durumu geçmiş anlatılara müdahale edilerek ve zamanın değişkenliğinden yararlanılarak yeniden üretilmektedir (Tuğrul, 2021, s. 190).

Unutma durumuna tümüyle olumsuz bir perspektiften de bakılamaz. Auge (2019, s. 7), unutmanın toplumlar için de bireyler için de gerekli olduğunu, içinde yaşanan zamanın hazzını yakalayabilmek veya daha uzak geçmişe ulaşabilmek için yakın geçmişin unutulabilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Unutma, toplumsal ve bireysel uyumu yakalayabilmek, olumsuz travmaları aşabilmek, olumlu durumları yeniden inşa edebilmek ve kişisel stresi yatıştırabilmek için gerekli olabilir. Fakat yüzleşmekten kaçmak için veya geçmişten ders çıkarmayarak, kimliğin, etiğin, bağların ve aidiyetlerin silinebileceği bir hale büründüğünde olumsuz bir çerçeveye yerleşmektedir. Bu makale ile amaçlanan da *Apples* film örneği üzerinden unutmanın bireysel ve toplumsal kimliğe olumsuz etkilerini irdeleyebilmektir.

Filmde başkarakter kederden kurtulmak veya acısını hafifletmek için hafızasını manipüle etmekte ve bu yolla unutmayı seçmektedir. Yani hafıza unutmaya zorlanmakta, unutmak için ikna edilmektedir. Hafızasını gerçekten kaybetmediği halde bu salgına dahil olmaktadır. Dolayısıyla unutmaya ilişkin tavrını bilinçli veya gönüllü bir biçimde gerçekleştirmektedir. Bunu filmin içinde aktarabilmek içinse başkarakterin aslında tam olarak unutmadığını gösteren detaylar açık edilmektedir. Bu durumlardan yola çıkarak makale üzerinden cevabı aranan sorulardan ilki insanın neden bilinçli olarak unutmayı tercih ettiği olmaktadır. Diğer sorular ise bununla bağlantılı olarak ve yine filmle koordineli olarak ortaya çıkmaktadır. Modern toplumun neden unutmayı tercih ettiren bir yapısı vardır? Teknolojinin hafızanın kullanımı üzerinde neden olumsuz bir etkisi vardır? Unutma durumu yeni ve nitelikli bir kimliğin oluşmasına yardımcı olabilir mi?

Bu sorulardan ilkinin cevabı bilinçli unutma başlığı altında aranmakta ve irdelenmektedir. Unutma meselesiyle bağlantılı olarak teknolojinin ve aygıtların hafızayla kurduğu ilişki aygıt hafızalar başlığında tartışılmaktadır.

Filmde amnezi salgınında unutan insanlar yeni bir kimlik edinme programına katılmaktadır. Fakat bu programda kendilerine verilen gündelik görevlerle yeni bir kimlik edinemeyecekleri aşıkardır. Aslında gösterilmek istenen, modern dünyanın unutturucu tabiatının kimlik oluşumu üzerindeki silici etkileridir. Kimlik üzerindeki bu olumsuz etkiler de unutmanın kimliksizleştirilmesi başlığında tartışılmaktadır. Filmin gündeme getirdiği konular sosyolojik film analizi perspektifinden tartışılmaktadır.

Yöntem ve Yaklaşım

Modern kültürde unutmaya, hafıza ve kimlik sorunlarını irdeleyen bu çalışmanın örneklemini ve çıkış noktasını oluşturan, Christos Nikou'nun yönetmenliği yaptığı 2020 yapımı *Apples* filmidir. Yunan yeni dalga sineması akımının bir örneği olarak da gösterilen bu distopik filmde, aniden beliren gizemli bir salgın insanlara geçmişlerini unutturmaktadır. Filmin başkahramanı unutmış gibi yaparak bu salgına dahil olur ve yeni bir kimlik edinmek için hazırlanan programa katılır. Dolayısıyla unutmayı gönüllü olarak gerçekleştirmektedir. Burada film oluşturduğu evren üzerinden modern toplumun sorunlarını hem tartışılabilir bir zemine çekmekte hem de sosyal vakıaların görünür hale gelmesine aracılık etmektedir. Bu argümandan hareketle filmin gündeme getirdiği konular nitel bir yaklaşımla ve sosyolojik film analizi yöntemiyle incelenmektedir.

Sinema filmleri ve türleri sosyolojik, ideolojik, tarihsel, türsel, göstergebilimsel, psikanalitik, bilişsel kavramlarla ve çeşitli disiplinlerden eleştirel bakış açılarıyla derinlemesine analiz edilebilir (Kabadayı, 2014, s. 102; Özden, 2004, s. 104). Filmlerin yalnızca kendi içindeki parametrelerle değerlendirilmesinin bırakılması, sosyal bilimlerin alanlarına dahil olabilen kültürel ürünler olarak da görülmesiyle başlamıştır (Özden, 2004, s. 47). Sinema filmleri bulunduğu toplumu ve onu etkileyen ideolojileri yansıtabilme noktasında önemlidir (Kabadayı, 2014, s. 57). Filmlerin türlerini, yönetmenlerini, ürettikleri tarihsel koşulları, dahil olduğu sanatsal yaklaşımları, sosyolojik yapıları ve anlatı dilini analiz eden bir yaklaşım, filmlerin sanatsal ve kültürel değerlerinin bilinmesine de katkı sağlamaktadır (Özden, 2004, s. 62).

Sinema filmlerinde resmedilen toplum, sanal veya geleceğe ilişkinmiş gibi görünse de, mevcut toplumla birlikte ilerlemektedir. Bu yüzden filmlerde gizli olanı açığa çıkarabilmek, sosyolojik tahlillerde bulunmak ve

çeşitli kavramlarla okumalar yapmak bugünün de anlaşılabilmesini sağlamaktadır (Kabadayı, 2014, ss. 56-57). Sosyolojik film analizinin metodolojik gereği, filme ilişkin teknik parametrelere değinmek yerine, genellikle filmde ortaya çıkan bütüncül anlatıya odaklanabilmektir. Daha açık bir ifadeyle sosyolojik bir okuma, filmleri kendi teknikleri ve sanatsallıklarıyla incelemek yerine gündeme getirdikleri sosyolojik unsurların göstereni olarak ele almaktadır (Demir, 2022, ss. 243-244). Sinema filmleri sosyolojik sorunsalın yetkin bir şekilde çözümlenebildiği araçsal bir gösterene dönüşmektedir. İncelenen filmin gündeme taşıdığı tartışmalar ise makalenin kavramsal çerçevesine yön vermektedir (Demir, 2017, s. 192).

Bu yaklaşımda sosyal bir sanat ve kültür ürünü olarak eleştirilen filmlerde sanatçının öznel dışavurum koşullarını değerlendirmek amaçlanmaz. Filmler estetik özellikleri için incelenmez. Onlar sosyal değerlerin yansıdığı ve somutlaştığı birer belgeye dönüşür. Filmlerin sosyal değerler üzerindeki etkisi, varsa değiştirme veya güçlendirme gücü incelenebilir (Özden, 2004, ss. 153-154). Bu düşünceler genel hatlarıyla sosyolojik film analizini tanımlamaya çalışmaktadır. Fakat bir sınırlama da getirmemektedir. Sosyolojik bir okumaya vesile olabileceksen filmlerin teknik dilinden de yararlanılabilir. Bu makale *Apples* filmi üzerinden unutma, hafıza ve kimlik konularına odaklanmaktadır. Her bir kavram için metin içinde başlıklandırmaya gidilmiştir. Kavramsal tartışmalar ve filme ilişkin analizler bu başlıklar altında birlikte yürütülmüştür.

Bilinçli Unutma

“Unutmak” da “hatırlamak” gibi aktif bir fiildir (O’Gorman, 2017, s. 4). Modern dünyanın hız odaklı tabiatı, hayatı tecrübe edebilmenin de önüne geçerek, unutmayı yoğun yaşanan bir durum haline getirmektedir (Karaarslan, 2014, s. 87). Unutma sanatı (ars oblivionis) olarak da ifade edilen “izlerin silinmesi” durumu hafıza kaybı gibi bir işlev bozukluğu olarak görülmemelidir (Ricoeur, 2012, s. 470). İnsanlar güvenlik ve huzur vaadiyle de unutarak, oluşturulan yalanlara habersizce itaat edebilmektedir (Becker, 2013, s. 94). Hafızayla ilgilenen modern bilim, hatırlananların çoğunun unutmayla bağlantılı olduğunu söylemektedir (O’Gorman, 2017, s. 2).

Tüketim toplumu kültürü öğrenmekten ziyade unutmayla ilgilidir (Bauman, 2012, s. 86). Hızlı temposu, unutmaya dayalı televizyon yayıncılığı, kamusal alanın anlık eğlence kanallarıyla şekillendirilmesi ve kültürün

kapitalist yapısı belleğin yitimini kanıtlayacak veriler sunmaktadır (Huyssen, 1999, s. 18). *Apples* filminde doktor “günümüzde amnezi, herhangi bir uyarı vermeden ortaya çıkıyor”, “maalesef durumunuzun tedavisi yok, hiçbir hasta hafızasını geri kazanamadı” diyerek modern çağın doğal koşulları itibarıyla, yani herhangi bir ek uyarıcı olmadan da, unutmanın gerçekleşebildiğini vurgulamaktadır.

Modern bilinç, geçmişini unuttururken bunun yerine yeniye uygun hatırlamayı desteklemektedir. Böylece modern yaklaşımın düzenlemeleri, bir yönüyle unuttururken, bir yönüyle de arzu ettiklerini hatırlatıcı bir özellik taşımaktadır (Karaarslan, 2014, s. 100). Modern insan unutmayı seçtiğinde, suçluluk duymak yerine kendini kandırarak yoluna devam etmektedir (Kierkegaard, 2022, s. 74). Açıkçası bilinçli bir iradeyle unutmayı seçerek, kasten iradesizliği tercih etmektedir. Unutmak, tarihinden ve kültüründen koparan yüzeysel bir yaşamı getirmektedir. Unutmayı seçen karakter, filmde olduğu gibi yalnızdır. Ona eşlik eden tek unsur belki kendi varlığı ve belleğidir, o da sıkıntılarla yüzleşmemek için kaçılan bir unsur halini almaktadır.

Yalnızlık, yer değiştirme, keder ve evsizlik gibi öğeleri içinde barındıran batı modernliği; unutulmuş fikir ve insanların vaat edilen gelecekteki başarılar için çabaladığı telaşlı topluluğudur (O’Gorman, 2017, s. 7). Kapitalist modernitenin heves ettiği “unutma” üzerine düşünmek; geçmişin göz ardı edilmesine ve parasallaştırılmasına karşı bir direnme tavrı, bağımsız düşünmeye karşı entelektüel bir istektir (O’Gorman, 2017, s. 6). Hayata atılarak, büyük amaçlar peşinde koşan (endişeli) insanlar bir süre sonra unutmayı istemekte, içlerinden gelen sesler ve gürültüleri susturabilmek içinse sefahate ve umutsuzluğa kapılmaktadır (Kierkegaard, 2022, s. 81).

Unutmayı seçmek yüzleşmeyi zorlaştırarak, kişinin kendisine sırt dönmesini sağlamaktadır. Unutan insan yaşam çizgisini bozmakta, belki kendisine verdiği sözleri ve bakış açısını terk etmektedir. Böyle bir durum birey olmaya haiz niteliklerin kaybedilmesidir. Bu durumda birey başka kontrollere açık ve uygun hale gelmektedir. Çünkü insanı yörüngesinde tutan ve koparmayan şey bağlılıklarıdır. Bağlarından kopan, hafızasız, kimliksiz, yersiz yurtsuz ve yolunu kaybeden insan; modern bireyin kırılgan tipolojisini resmetmektedir. Film, unutmaya salgını üzerinden tam da modern dünyanın benzeri bir ortamı yansıtmaktadır. Unutmaya ilgili salgın, filmde de çok

görünür olmadığı gibi, günümüz dünyasında da gizli ve örtük olarak ilerlemektedir.

Görsel 1: Unutmayı seçen başkarakter kendisiyle yüzleşmemekte ve aynaya sırtını dönmektedir

Modern insanın kendini bulması ve gerçekleştirmesi hafızayla mümkündür. Sistem, bireyi maziden ve hafızadan kopararak gönüllü itaate yöneltmektedir. Bireyler yüzleşmekten kaçmak veya yüklerinden kurtulmak için unutmayı seçebilmektedir. Filmde de gösterildiği üzere unutma, bireysel hafızayı sildiği gibi sosyal yaşama dair davranış biçimlerini de yok etmektedir. Filmde insanlarla iletişim kurmak, hasta ziyaretine gitmek gibi eylemler üzerinden sosyal yaşamın çökme tehlikesine göndermelerde bulunmaktadır.

Karakter yukarıdaki görselde aynaya arkasını dönmüş, kendisine sırt çevirmiş bir şekilde kompozisyonun köşesinde konumlandırılmıştır. Bu şekilde köşede konumlanması, sıkışmışlık ve parçalanmışlık duygusunu yansıtmaktadır. Filmin otobüs planında da pencerelerden dışarının görünmediği, dünyanın/dış evrenin silik/flu bırakıldığı, başkarakterin kendi haline kaldığı planlar mevcuttur. Filmin teknik dili de unutmayı, hafızasızlığı aktarabilecek sinematografik unsurlarla desteklenmiştir.

Her ne kadar filmin tümü izlendiğinde başkarakterin aslında geçmişini unutmadığı, bilinçli olarak unutmuş gibi yaptığı kanaatine varılsa da, yönetmen filmin başkahramanının gerçekten mi unuttuğu yoksa unutmuş gibi mi davrandığıyla ilgili çizgiyi çok keskin tutmamaktadır. Hal böyle olunca

iki durumda birbirinin içine girebilecek veya birbirinin yerine geçebilecek benzerlikte bir durum oluşturmaktadır. Böylece gönüllü olarak unutmanın da bir bakıma gerçekten unutmakla eş değer olabileceği gösterilmektedir.

Filmin başlangıç şekli sessizliği, yokluğu ve boşluk duygusunu öne çıkaran planlarla desteklenmiştir. Ardından gelmeye başlayan “tak tak” seslerinin, kafasını duvara vurmak suretiyle ortaya çıkan sesler olduğu fark edilmektedir. Bu durum unutma salgınına (gönüllü olarak) dahil olacak olan karakterin kafasını/zihnini boşaltma isteğiyle ilişkilendirilebilir. Bunun yanı sıra karakter karanlıkta ve kadraj içinde kadrajlarla sıkışmış olarak resmedilmektedir. Mutluluğun ve kendini var edebilmenin yoksunluğu, yaşam enerjisinin eksikliği, dağılmış bir motivasyon, eyleme geçememe hali ve ilgi kaybı ilk planlarda kendini belli etmektedir. Müzik de bu ruh haline uygun bir melodide ilerletilmektedir.

Unutmanın özgürleştirmediği, belki bir tecrit altına aldığı, kendisine kalması için verilen evinin girişindeki demir parmaklıkların hapishaneyi andırmasından da anlaşılabilir. Hatta evine gelen doktorlar kapıyı açarken, “kaçmış mı acaba” diyerek bu esaret barındıran durumu onaylamaktadır. Filmin ilerleyen kısımlarında kafasının üzerine battaniye örtmesi; kendini karanlığa hapsedmesi veya kendi karanlığını yaşaması şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca başkarakterin bir mağazadaki televizyonda izlediği mutlu aşk sahneleriyle arasında demir parlaklığı andıran engellerin olması, izlenen mutluluğun kolay ulaşılabilir gibi görünmekle birlikte, ancak bir iletişim unsuru olan televizyonda olduğu mesajı verilmektedir.

Türkçeye *Sil Baştan* olarak çevrilen *Eternal Sunshine of the Spotless Mind* filminde de unutmak isteyen bir adamın hikayesi işlenmektedir. *Sil Baştan* filminde unutma eylemi, talep edilen belli bir ameliyat sonrası yaşanırken, *Apples* filminde böyle bir ameliyata gerek olmadan hayatın olağan ve sürediden akışı içerisinde toplumun çoğuna yayılan bir salgın olarak yaşanmaktadır. *Sil Baştan* filmi duygusal ilişkilerin unutulmasına dair sorgulamalar yaparken *Apples* bunun biraz daha üstüne çıkarak unutma meselesine daha genelden bakılabilecek bir perspektif açmaya çalışmaktadır.

Unutmak modern kültürde topluca yaşanmaktadır. Unutma eyleminin topluca yaşanması bu durumun meşruluğunu ve kabullenilebilir tarafını artırmaktadır. Filmdeki hafıza kaybı salgını, modern kültürün unutmaya meylli toplumlarına ve bireylerine bir göndermedir. Filmde karşılığını

bulmaya çalışan bu salgın, reel hayatta görünmez bir biçimde işlerliğini yürütmektedir. Bir bakıma modern dünyanın içi boşalan işleyişi salgın gibi tanımlanmaktadır. Asıl salgının hastalıklarla değil, zihinsel olarak, bireylerin ölmeden de varlıklarının etkisizleştirildiğinin gösterilmesiyle anlatılmaktadır. Salgın ile önce unutturma sağlanmakta ardından yeni bir kimliğe büründürme işlemi gerçekleştirilmektedir. Salgın tüm bireyleri aynı hizaya getirerek toplumsal tabakalaşmayı da perdelemektedir. Bu salgın fiziksel olarak değil zihinsel olarak ölü insanlar oluşturmaktadır.

Bireysel hafıza, toplumsal hafızadan destek alarak canlı kalabilmektedir (Halbwachs, 2016, s. 358). Çevresindeki kalabalığın etkisiyle umutsuzluğa ve unutuşa giden birey, Tanrıyı da unuttur. Kendisine inanabilme cesaretini de kaybederek başkalarına benzemeyi daha kolay ve güvenli bulur. Bütünün içinde bir taklitçi veya yalnızca bir sayı olarak kalmak ve sürüye karışmak ona daha rahat gelir (Kierkegaard, 2022, s. 81). Filmin başkarakterinin tavrı da tam olarak böyledir. Yaşadığı kayıp, keder ve umutsuzluktan çıkabilmenin yolunu unutma salgınına katılmak da bulabileceğini düşünür. Lakin modern dünyanın bir salgına dönüşen unutturucu tavrı, insanları toplu olarak itaat edebileceği bir düzende birleştirebilmektedir.

Modern kültürde yaşanan kesintisiz bilgi akışı, geçmişini unutmak isteyen ve geleceğe dair ümitlerini yitiren bir toplum oluşturmuştur (Debord, 1996, s. 131). Kişinin etrafındaki gerçekliğin değişmesi, daha önceden var olan gerçeklikleri unutturmaktadır (Assman, 2015, ss. 233-234). Hayatın bir döneminin unutulması, o dönemlerde irtibatta olunan kişilerle temas kaybını da beraberinde getirmektedir (Halbwachs, 2017, s. 18). *Apples* filminde unutan insanlar ailelerini de hatırlamamaktadır. Aileleri tarafından (ümitsizce veya gönülsüzce) bulunmayı bekleseler de, diğer aile bireylerinin de onları unutmuş olma olasılığıyla aile; birliğini kaybeden üyeler topluluğuna dönüşmüştür.

Aile bağlarının güçlü olduğu toplumlarda dışarıdan gelen etkiler daha az tahribat oluşturmaktadır (Halbwachs, 2016, s. 360). Ailede olunduğunda, kişisel duyguların değil önceden var olan kuralların ve adetlerin geçerli olduğu bir gruba bağlanılmaktadır (Halbwachs, 2016, s. 191). Modern toplumdaki köksüzlüklerin bir nedeni de ailenin yitimidir. *Apples* filminde unutmayla birlikte ailelerini bulamayan / kaybeden bireyler bir yandan da arama çabası içerisinde de değildir.

Filmde başkarakterin gerçekten unutmadığını, bilinçli veya gönüllü olarak unuttuğunu veya unutmış gibi yaptığını gösteren detaylar vardır. Filmde unutan insanlar isimlerini, ev adreslerini veya bağlantı kurabilecekleri hiç kimseyi hatırlamazlar. Hastaneye yatırılırlar, bir süre sonra kendilerine yeni bir kimlik ve yeni bir ev verilir. Başkarakter de bu süreçlere dahil olur. Bir gün elma alırken kendisine daire numarasını soran manava önce geçmişte oturduğu daire numarası olan 135'i söyler, ardından düzelterek yeni oturduğu daire numarası olan 8'i söyler. Bunun yanı sıra parkta gördüğü köpeği tanır, ona ismiyle seslenir (Malou), fakat köpeği tanıdığını fark edebilecek olan birinin geldiğini gördüğünde çekinerek oradan uzaklaşır. Bu süreçte tanıştığı arkadaşıyla yaptığı kısa bir yolculukta şarkı sözlerini ezbere bildiği söylendiğinde şarkı söylemeyi bırakır. Yine elma alırken manav; elmaların hafızaya iyi geldiğini fakat insanların almadığını söyler. Bunu duyan karakter de elmaları geri bırakır, onun yerine portakal alarak hafızayı güçlendirdiği söylenen elmaları tercih etmez.

Elma, insanlığın hikayesinde önemli rolü olan bir figürdür. Hz. Adem ve Havva'nın yaratılış hikayesinde yasaklanan bir meyve olarak dini öneme sahiptir. Bilimde, Newton'un kafasına düşen ve yerçekimi teorisini bulmasını sağlayan bir figürdür. Yunan mitolojisinde, Truva Savaşı'nın başlamasına altın bir elmanın hediye edilmesi yol açmıştır. Ayrıca hatıralarımızın dijital olarak işlendiği bilgisayarları üreten iki trilyon dolar değerindeki şirketin logosu da elmadır (Aftab, 2020). Elmaların filmdeki karşılığı hafıza ve hatırlamayken, portakallar ise elmanın karşısında konumlanarak hafızasızlığı ve unutmayı temsil etmektedir. Başkarakter filmin sonlarına doğru hatırlama tavrını seçerek evine gittiğinde portakal yemeyi bırakarak elma yiyecektir. Elmanın yıkandıktan sonra yenme detayının gösterilmesi, bu durumun kabullenilmesi, elma imgesinin genel anlamdaki yasaklı tarafının temizlenmesi olarak yorumlanabilir. Ayrıca çürük yerlerini keserek elmayı yemesi, sorunlu yanları da olsa, kendi varoluşunu ve özünü seçmesidir.

Filmde manavın ifade ettiği üzere, hafızaya iyi gelmesine rağmen insanların elma yemeyi tercih etmemesi, diğer unutanların da, başkarakter gibi aslında unutmadığı, unutmış gibi yapıyor olabileceğini düşündürmektedir. Bu durum bireysel olmanın ötesinde toplumsal olarak unutmaya meyleden gönüllü veya bilinçli bir gruba işaret etmektedir. *Apples* filminin de dahil olduğu Yunan Yeni Dalgası veya bir diğer adıyla Yunan Tuhaf

Dalgası, 2008 yılında Yunanistan'da yaşanan ekonomik krizin ve politik sorunların etkisiyle oluşan postmodern bir film hareketidir (Omay, 2023). Filmde toplumun yaşadığı unutma durumuna bakılacak olursa Yunanistan'da yaşanan toplumsal sıkıntılar ve ekonomik kriz insanların yeniden varoluş çabasıyla veya olumsuz etkileri göz ardı edebilme arzusuyla bilinçli bir unutma tavrına meylini anlatmaktadır.

Connerton (2012, s. 134), yeterli düzeyde tekrarlanıp yapılan okumak, yazmak, yüzmek, bisiklet sürmek, yemek yemek gibi bir dizi performatif eylemin alışkanlık belleğinde olduğunu ve unutulmadığını söyler. Bu eylemler yeri ve zamanı geldiğinde düzgünce yapılabilmektedir. Filmde hafızasını yeniden kazanabilmesi için başkaraktere çeşitli görevler verilmektedir. Bunlardan biri de bisiklet sürmesi ve ardından bisikletle fotoğraf çekilmesidir. Karakter parktaki bir çocuğun bisikletini sürmeyi dener, iki kere düştüktan sonra yeniden sürmeyi denemez. Bu durum da bilinçli olarak unutma tavrını devam ettirme arzusunda olduğunu açık eden bir detaydır.

Aygıt Hafızalar

Hafıza, geçmişini bugüne, bugünü de geleceğe açtığı için önemlidir (Munteán vd., 2017, s. 2). Hafıza, sosyal bilimlerde ve disiplinler arası düzeyde üzerinde çalışılan bir paradigma haline gelmiştir (Sancar, 2010, s. 39). Bellek, Bergson'la felsefede, Freud'la psikanalitikte, Proust'la otobiyografik edebiyatta önemli meselelerden olmuştur (Connerton, 2012, s. 11). Belleğin, bugünün algıları üzerinden geçmişe bakılan bir unsur olması ve öznel yaklaşımları içermesi, onu keskin hatlarla tanımlanabilecek güvenilirlik zemininden uzaklaştırmaktadır (Göle, 2007, s. 28). Bellek meselesi üzerine araştırmaların yoğunlaşmasının en önemli nedeni modern toplumun unutma sorunudur (Connerton, 2012, s. 11).

Belleğin yitimi, belleğin kendisinin de unutulduğu, hatırlanacak veya unutulacak bir şey de olmayacaktır (Huyssen, 1999, s. 21). Yapay bellekler, insan belleklerinin yerini alarak onları işlevsizleştirmektedir. Günümüzde hafıza, unutmamayı vaat eden teknolojilere bırakılmıştır (Demir, 2022, s. 252). Bilişim teknolojileri engin depolama ve malzeme imkanlarıyla, yakın geçmişi bile hatırlamayı zorlaştıran zihinsel bir alışkanlık oluşturmaktadır (Connerton, 2012, s. 137). Yüksek teknoloji çağında bilgiyi tutmayı, korumayı veya depolamayı insanların yerine yazılımlar, donanımlar ve çeşitli uygulamalar üstlenmiştir. Bilgi yığınları önceliklerin üzerini örterek

büyümektedir. Geçmişin bilgisi hıza tutunmakta zorlanmakta, her zaman yeniye yer açmanın kapasite savaşları verilmektedir. Belleklerin değeri, geçmiş tutmalarından ziyade, yeniye açabileceği kapasite, hız ve işlemci niteliği üzerinden belirlenmektedir.

Apples filminde hafızasını kaybeden/unutan insana yapay bir bellek olan kasetçalar üzerinden yapması gereken görevler iletilmektedir. Filmde verilen görevler; bisiklete binmek, bir kostüm partisine katılarak insanlarla yüzeysel tanışmalar yapmak ve flört etmek, gece kulübüne giderek bir kızla tanışmak ve temas kurmak, balık tutmak, on metre yükseklikten bir havuza atlamak, tek gecelik bir ilişki yaşamak (bunun için hoşlanmasının gerekmediği, sadece tatmin olmak için yapması gerektiği söylenir) ve bir hastaneye her gün giderek ömrünün sonuna yaklaşmış bir hastayla vakit geçirmesi şeklindedir.

Unutan insanlardan, verilen görevler gerçekleştirilirken fotoğraf (selfy) çekmeleri ve bu fotoğrafları albüme yerleştirmeleri istenir. Analog makinelerle çekilen ve anlık çıktısı alınan bu fotoğraflar boyutları itibarıyla günümüzün etkin sosyal medya mecrası instagram'da paylaşılan fotoğraflara benzemektedir. Yapılan görevler modern insanın günlük dünyasında gerçekleştirilerek sosyal medyada paylaştığı rutinler gibidir. Filmdeki insanlar da sosyal medyada paylaşım yapan insanlar gibidir. Kendisine söylenen şeyleri yaparlarken sorgulamamakta ve bu yaptıkları onlara hafızasını geri getirmemekte ve bir kişilik kazandırmamaktadır. Yaptıklarının bir tutarlılığı olmadığı gibi, öğrendikleri de onları bir yere ulaştırmamaktadır. Burada oluşturulan kimlik, dolayısıyla uçucu bir sosyal medya kimliğine benzemektedir.

Görsel 2: Albüme koydukları fotoğraflar instagram paylaşımlarına benzetilmektedir

Filmdeki fotoğraf albümü, kendisine yapması dikte edilen davranışların görüntülerinin birleşiminden oluşur. Instagramda görüntüsü paylaşılmayan bir eylemin anlam kazanmayacağı inancına dayalı modern dijital hayata, analog makinelerle çekilen selfiler üzerinden gönderme yapılmaktadır. Filmde gerçekleştirilen her görevle birlikte mutlaka bir selfy çekilmesi istenmektedir. Aksi takdirde o görev yapılmış olarak kabul edilmemektedir. Arabayla kaza yaptıklarında dahi, kaza yapan arabayla selfy çekilirler. Olumlu durumlarda olduğu gibi olumsuz durumlarda da mutlaka selfy çekerek albüme koymaları istenmektedir. Filmde hafızasını kaybeden insanlara kazandırılmak istenen yeni kimlik, modern dünyanın sosyal medya üzerinden oluşturmak istediği sanal kimliğe bir benzetme ve göndermedir.

Özçekimler (selfy) ve diğer türden fotoğraflar halka açık gösterimlerdir, gerçek kişiliği değil, başkalarına göstermek istenenleri yansıtır. Geçmişini hatırlamak için bu fotoğraflara güvenilirse çarpık bir kimlik oluşturma tehlikesi vardır (Mazzoni, 2019). Ayrıca gerçekleştirilen her eylemi medya ortamlarında kaydetmek o eylemin hafızamızda tutacağı yeri küçültmektedir (Tamir vd., 2018, s. 167). Görselliğe dair yaşanan doygunluk ve fazlalık, beraberinde körleşmeyi getirmektedir. Bununla birlikte sosyal medyanın dijital kimliğinde fiziksel varoluş yoktur, bireyin kendisi de gerçek taraflarıyla orada var olmayacağı için, bu tür uygulamalar gerçek kimliği unutturmaya da hizmet edebilmektedir.

Enformasyon tekniklerine sahip olunarak toplumun belleği üzerinde denetim kurulması, teknik bir sorun olmanın ötesinde meşruiyetle ilgili yamsal düzeyde politik bir problemidir (Connerton, 1999, s. 8). Aşırı bilgi içeren bu kültürde en akılcı davranış biçimi fazla enformasyonu reddedebilmektir (Connerton, 2012, s. 139). Bugünün fazla enformasyonu dijital mecralardan ve sosyal medyadan gösteri formunda sunulmaktadır. Debord (1996, s. 158) “Tarihin ve hafızanın felce uğramasının, tarihsel zaman temeli üzerinde kurulu olan tarihin terk edilmesinin mevcut toplumsal örgütlenmesi olan gösteri, zamanın yanlış bilincidir” demektedir.

Mutluluk elde edilenler de değil, anında kullanabilmek de, hatta hemen orada kullanabilmek de aranmaktadır. Kullanma süreci neredeyse gelen keyiften uzun süreli olmayacak türdendir (Bauman, 2018, s. 215). Hazların benzerliği ve kısa süreliliğinin yanı sıra, yaşanan veya yaşandığı düşünülen haz anları fotoğraflanarak paylaşılmazsa eylemin yerine getirilmediği düşünülmektedir. Filmde fotoğraflar üzerinden görünürlük sağlama çabası kimliğin olumlu yapılandırılmasına yaramamaktadır. Herkesin benzer giyindiği ve numaralandırıldığı filmin dünyasında yine aynı şekilde herkes benzer fotoğrafları çekerek albüm oluşturmaktadır. Bütün anları fotoğraf- lama çabası ise o anı biriktirmekten ve yaşamaktan mahrum etmektedir. Fotoğraflar yoluyla hafızanın görünen ama öteye gidemeyen, kısıtlanan bir yapıda kalması arzulanmaktadır.

Fotoğraf çekme saplantısı, geçmiş hatırlama şeklini değiştirmekte, hafızayı zafiyete uğratmakta ve kimlik tutarsızlıklarına neden olmaktadır (Mazzoni, 2019). Gerçeklik kısmen mevcut olsa da, çoğunluğu yalnızca sahte bir dünyanın seyirliklerini oluşturmaktadır (Debord, 1996, s. 13). Filmde kimliğini yitiren ve unutan insanlar yaptıkları kazada da, kurtulmadan veya bir çözüm bulmadan önce, fotoğraf çekerler. Bireylerin birçok fotoğrafla ve video parçalarıyla yığın oluşturduğu sosyal medya ortamları kültürel bir ortak paylaşım alanı sunmazlar, bunun yerine gelip geçici ve bir süre sonra kendiliğinden de silinebilme özelliğini içeren yüzeysel bir bellek sunarlar. İnsanlar burada birleşme sağlamazlar, yalnızca unutulabilecek bir gözetleme eylemi gerçekleştirirler.

Günümüz dünyası; bir şeylerin hızla bitirilip diğerine başlandığı, dünyanın da kimliklerin de akışkan olduğu, eskiye ait arzuların yerine hemen yenilerinin boca edilmesiyle unutulduğu bir metalar dünyasıdır (Bauman,

2017, s. 87). Dolayısıyla insan ilişkilerine yönelik deneyimler de, nesnelerin kullanımı gibidir. Herhangi bir nesnenin kısa bir süre sonra güncellenmesi durumunda eskiye karışmaktadır. Güncel versiyonun bir eskisini unutturduğu bu dünyada ilişkiler de hızlıca tükenme tehlikesi yaşamaktadır. Geçmiş deneyimlerin sürekli silinerek güncellendiği yeni dünya biçiminde, insani davranış ve duygulanım biçimleri de silinebilmektedir.

Hafıza yalnızca hatırlamayla ilgili değildir. Belki duygulanımların da kaynağıdır. Hafızası olmayan insanın derdi de yoktur. Hafızasız insan ve toplum sıkışıp kalmış bir haldedir. Tecrübe, yaşlılığın getirdiği bir deneyim olmanın ötesinde hafızanın biriktirmesi ve örüntüler kurabilmesinin getirdiği bir şeydir. Hafızanın yoksunluğu tecrübesizliği, deneyimsizliği ve olaylardan ders çıkarabilme yoksunluğunu beraberinde getirir. Yaşam serüveni anlamını kaybederek boşluğa düşer. Dolayısıyla hafıza insana dairdir. İnsani ilişkiler hafızayla ilerletilmektedir. Yaşanılan deneyimler hafızayla bir anlam kazanmaktadır. Bağlanma hafıza ile sağlanmaktadır.

Unutulmaya çalışılan anılar bazen maddi dünyanın somut hatırlatıcılarının etkisiyle kendini gösterebilmektedir (Hallam ve Hockey, 2001, s. 105). Filmde hafızasını kaybeden insanlar için oluşturulan maddi dünyada geçmişin izlerini sunabilecek detaylar yoktur. Evlerin rengi gridir. Fazla eşyaya yer verilmemiştir. Yaşanmışlığın izleri yerine yaşanmamışlığın boşluğu vardır. Filmin mekânsal evreninde duygu oluşturabilecek bir biçimlenmeye izin verilmemiştir.

Filmin hafızasızlık evreninde iyileşmeye dair arzu gözlenmemektedir. Doktor hafıza kaybının bir çözümü olmadığını söylediğinde filmin kahramanı tepki vermemektedir, çünkü bu durumdan kurtulmak istememektedir. Unutma salgınına kapılanlar, silik, belirsiz ve geçmişi olmayan bir kimlikten çıkmayı arzu etmemektedir. Normalde bir salgın filminde kaos, kavga ve isyan ortamıyla karşılaşılırken veya dışarıdan bir kurtarıcının gelmesiyle birlikte mücadele edilirken, bu filmde bu tür durumlar görülmemektedir. Bu filmdeki salgından ancak insanların düşünerek çıkabileceği mesajı verilmektedir.

Günümüzde eşyalar da ilişkiler de teknoloji tarafından şekillendirilmekte ve ömürleri kısa olmaktadır. Bu olumsuzluğun yansıdığı en önemli alan belki de hafızadır (Demir, 2022, s. 252). Hafızanın kaybı sadece an'da olma durumunu getirmektedir. Bu durum ise kapitalizmin talimatlarına

gönüllü olarak uyan bir insan modeli oluşturmaktadır. Bu insanın tercih kabiliyeti körelmekte, kendi tercih ettiği yanılışıyla hareket etmektedir. Yaşamdan yeterince haz almamaktadır. Dünyayı yaşama adına çalışsa da dünyadaki varlığı anlamlı bir halde değildir. Geleceğe dair planlama, düşünme ve tedbirden de yoksundur.

Filmin kahramanı yalnızca mezarlık sahnesinde durup düşünebilmiş ve buradan sonra kendi kimliğine ve hafızasına yönelme imkanı bulmuştur. Modern toplumda ölüm de, unutilan, hatırlanmak istemeyen bir olgudur. Karakterin hatırlama tercihinin mezarlıkta yapması bu yüzden önemlidir. Nora (2006, s. 23), mezarlıkları hafıza mekanı olarak nitelendirmektedir. Hallam ve Hockey (2001, s. 20), ölümün unutma arzusunu oluşturabileceği gibi, hatırlama arzularını da başlatabileceğini söyler. Ayrıca ölüm, insanları ortak bir hüznün ve hafıza etrafında bir araya getirebilmektedir (Williams, 2018, s. 93). Dolayısıyla ölümü hatırlamak hafızanın yanında yer alan bir tavırla eşleşmektedir.

Bauman (2001a, s. 278), anlık yaşamının ve hızlıca zevk alma arzusunda olmanın ise ölümsüzlüğün yeni postmodern versiyonu olduğunu ifade etmektedir. Mevcut zamana ilişkin endişeler ölümü düşünmeye fırsat vermektedir (Bauman, 2017, s. 90). Filmin mezarlık sahnesinde tüm şehir ölü gibi gösterilmektedir. Mezarların üstünde yer alan simgelerin aynısının binaların üstünde de görüldüğü kadrarla bu benzeşim sağlanmaktadır. Unutan bir toplum, varlığın gereğini sağlamayan veya yaşayan ölüler gibi kodlanmaktadır. Şehrin ölüleri ve yaşayanları benzer durumda gösterilmektedir. Hafızasızlık ölümle eş değer tutulmaktadır.

Unutmanın Kimliksizleştirilmesi

Hafıza ve kimlik arasında simbiyotik bir bağ vardır. Kimliğin ve anıların tutulduğu bir alan olan hafıza, olumsuz hatıraları, yası ve kederi de bünyesinde barındıran bir unsurdur. Böyle olduğunda kederden bir kaçış yolu olarak veya geçici/hızlı/zevкли olana yönelme arzusuyla unutmayı tercih etmek, beraberinde olumlu anıları ve kimliği kaybedebilmeyi de getirmektedir. Geçmiş bozan ve yıkan hafızasızlık veya unutma durumu, şimdiyi ve geleceği de muğlaklaştırmaktadır. Unutmayı tercih etmek bir süreliğine kaçış sağlayabilir fakat uzun vadede kimliğin yitimine kadar evrilebilmektedir.

Bellek dendiğinde, nörolojik, psikolojik veya fizyolojik bir yaklaşımla bir iç olgu olarak beyin düşünülebilir. Fakat tarihsel kültür bilimi perspektifinden bakıldığında belleğin dış boyutu düşünülmelidir. Burada önemli olan ise toplumsal ve kültürel unsurlar gibi dış koşullardır (Assman, 2015, ss. 26-27). Modern dünya kimliğe ve kültüre ilişkin gizli bir reddetme ve unutturma biçimi olarak farklı, geçici, uçucu ve yüzeysel yeni yönelimlerin gönüllü biçimde kabullenişini dayatır. Burada kişinin bireysel düzlemde dahi aidiyetleri ve iç bağları kesilmiştir. Tutunulabilecek ve ortak paydada buluşulabilecek toplumun yapısı da bağımsızlık ve bireysellik üzerinden şekillendiği için yalnızca bu kopuk minval üzerinde yüzeysel ve geçici bağlar yaşanabilmektedir.

Modern dünyada insan ilişkileri ardı sıra gerçekleşen yüzeysel karşılaşmalara, kimlikler ise bu hızlı akışta değişkenlik gösterebilen maskelere dönüşmüştür. Çoğu unsur değişken ve kararsız bir seyir izlemektedir. Böyle bir ortamda insan, yaşam yolculuğunu düzenleyebileceği güvenli bir sığınak bulmakta zorlanmaktadır (Bauman, 2001a, s. 111). Ayrıca modern insanın kimliksizliği onun zamansızlığıyla da eşbaşlı bir durum arz etmektedir. Günümüz insanları neredeyse 7/24 online ve aktif olabilecek biçimde zamana tutunmakta zorlanarak yaşamaktadır. Bu durumda zaman algıları da bozulmuştur. Zaman, normalde uyandırıcı bir kavram olmalıdır. Zamanın geçiciliği ve insanın faniliği ise hafıza/geçmiş algısı varsa idrak edilebilmektedir.

Kimlikle ilgili sorunları fark etmek, hafızanın unutma yoluyla suistimal edilmesinin nedenlerine açıklık getirebilir (Ricoeur, 2012, s. 100). Modern dünyada kimlik oluşturmak bireyler için bir ödev olarak gündeme gelmektedir. Pek çok sorun kolektif olarak çözülsün de, kimlik sorununu çözme görevi bireylerin sorumluluğuna bırakılmaktadır. Bireylere sorumluluk yüklenmesi, birçok eğitmenin, danışmanın, antrenörün veya çeşitli yol göstericilerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu yol göstericiler nasıl bir kimliğe sahip olunması gerektiğiyle ilgili en iyi rehberliği kendilerinin sağlayabileceğini ifade etmektedir. Bireyler de yetersiz oldukları düşüncesiyle bu rehberliğin peşine düşmektedir. Dolayısıyla kimlik günümüzde belirsizlikten kurtulma arayışına dönüşmüştür (Bauman, 2001b, ss. 113-114).

Modern dönemin yaşam kaygıları dünya imgesini her geçen gün değiştirmektedir. Gerçekliğin ve sağlamlığın yerini belirsizlik almaktadır (Bauman, 2000, s. 35). Kimlik belirlenemezlik ve yüzer-gezer doğasıyla

doğuşundan itibaren bir sorundur (Bauman, 2001b, s. 113). Tarihi, kültürü, gelenekleri, toplumsal hafızayı ve bunlarla beraber ilerleyebilecek olan kimliği nasıl geri kazanabileceği insanın yaşam yolculuğunda çözebilmesi gereken önemli bir sorundur (Harvey, 2008, s. 208). Unutmadan ilerleyebilmenin eksikliği ve birikim yoksunluğu kimliği inşa edilebilir bir unsur olmaktan çıkarmaktadır. Hatırlamanın bir yük olarak görüldüğü filmde sığınılan hafıza kaybı, insanları kimliğinden koparmakta ve her şeye yabancılaştırılmaktadır. Filmin kahramanının ismi film boyunca hiç duyulmamaktadır. Hafızasız, kimliksiz, yersiz, aidiyetsiz, yolunu kaybetmiş ve bağları zayıflamış insanla modern insan tipolojisi tasvir edilmektedir. Filmin pek çok yerinde içerinin de dışarının da parçalı da olsa karanlıkta olduğu ve karakterin de bu karanlıkta kaybolduğu planlar vardır. Başkarakter filmin planlarında genellikle sıkışmış, parçalı ve köşelerde konumlandırılmaktadır.

Kişiler aidiyetlerini sorguladığı zaman kimlik üzerine düşünmeye başlamaktadır. Belirsizliklerden kaçmaya başlanıldığı zaman “kimlik” olgusu gündeme gelmektedir (Bauman, 2001b, s. 113). Küreselleşen dünyada kimlik edinmek, zorunluluklar sebebiyle seçilen, sonu gelmeyen, yetersiz kalan, tamamlanamayan bir etkinliktir. Küreselleşme ve bireyselleşmenin etkisiyle oluşan bu durumun gerilimini ve çatışmasını sonlandırabilmek kolay değildir (Bauman, 2001a, s. 188). Kimlik, bireyin kendini algılama biçimidir. Fakat algıların toplumsal ve kültürel birikimlerle oluşturulmasından ziyade medya unsurlarıyla, kapitalist yaklaşımlarla şekillendirilmesi sorunlu ve yitkili bir kimlik ortaya çıkarmaktadır.

Filmde hafızasını kaybeden insanlar için “yeni kimlik programı” oluşturulmuştur. Hastalar, yeniden bir kimlik kazanabilmeleri için bu programa yönlendirilmektedir. Doktor bir sahnede başkahramana: “Kimliksiz ve yalnız kalmak zordur”...“Yeni bir başlangıç yapabilirsin, hafızanız geri gelmeyecek, bunun çözümünü bulamadık ama yeni bir hayata başlayıp yeni tecrübeler ve anılar edinebilirsiniz, bu programa yeni kimlik adını verdik” der. Lakin bu program kimliğini kaybetmiş olanlara kimlik kazandırmak yerine, aslında yalnızca onları numaralandırmakta ve benzer şeyleri yapan kimliksiz bir yığına dönüştürmektedir. “Mademki hafızanız silindi ve gelmeyecek o zaman yeni bir hayata başlayın” önermesiyle hastalar ikna edilir fakat bunun nasıl bir hayat olacağı belirsizdir. Film, gerçek kimliğin ve

hafızanın yitirildiği bir hayatın ne kadar tatmin edici olabileceğini de sorgulamaktadır.

“Kimlik çağı”nda yaşanan endişenin toplu olarak paylaşımı yalnızlığa karşı oluşturulan bir barikata benzemektedir. Böyle bir durumda kişi en azından yalnız olmadığı düşüncesiyle kendini avutmaktadır (Bauman, 2001a, ss. 187-188). Filmde hastaların tek tip kıyafet giymeleri onların kimliksizliklerini vurgulamanın yollarındandır. Kimliğin ve hafızanın yitimi geçmişle birlikte geleceğin flulaşmasına da neden olmaktadır. Filmde teknik bir unsur olarak flulaşma pek çok sahnede kullanılmaktadır. Başkarakter yolda yürürken bu şekilde kaybolur. Baktığı yer, dolayısıyla belki gelecek flulaşır. Kamera önüne geçtiğinde arkası, dolayısıyla belki geçmişi flulaşır. Araba sahnesinde geçilen, gidilen yollar flu olmaktadır. Toplumsal ve bireysel belleğin, geçmişin silinmesi, geleceğin de belirsizliğe ve akamete uğramasına sebep olmaktadır.

Filmde hafızasını kaybeden insana pek çok görev verilmektedir. Belleğini unutan insana bu görevler, bir başka bellek olan kasetçalar üzerinden aktarılmaktadır. Yaptığı her eylemde polaroid fotoğraf makinesi ile selfy çekerek albümüne koyması gerekmektedir. Bu görevlerden biri kostüm partisine katılması ve oradaki insanlarla tanışması yönündedir. Baş karakter uzaylı kostümüyle kendini maskeleyi tercih eder. Bu onun dünyaya ve yaşadığı topluma yabancılığını destekleyen bir seçimdir. Bauman'ın (2000, s. 39), “Bu dünyada bağlar ardıl karşılaşmalar, kimlikler ardarda giyilen maskeler, yaşam hikayesi ise kalıcı tek önemi aynı uçuculukta anılar olan bir dizi olay halinde karşımıza çıkıyor.” sözü filmin modern dünyaya göndermelerine katkı niteliğindedir.

Filmin katatonik atmosferinde başkahramanın ve diğerlerinin hareketleri yavaş ve durağandır. Hareketsiz planlar arasında yapılan geçişler filmdeki eylemsizliği destekleyen sinematografik bir dil sunmaktadır. Başkahramanın seçtiği astronot kıyafeti de onun yavaş hareketlerini destekleyen bir seçimdir. Ayrıca kimlik bunalımını anlatan bir film için anlamlı bir metaforik seçimdir. Bireyin dünyaya yabancılaştığı bu yüzden dünya dışı bir evrene ait kıyafet tercihinde bulunduğu yorumunu da gidilebilir. Canetti (2006, s. 35), “Durgun kitle çok sıkıştırılmıştır; gerçekten serbest hareket etmesi imkansızdır. Durumunda pasif bir şey vardır; bekler.” diyerek filmde

eylemsizliği nedeniyle açılım sağlamakta zorlanan kitleyi betimlemeye yardımcı olmaktadır.

Filmin başkarakteriyle Hanna sinemada *Teksas Katliamı* filmini izlerler. Filmde maske takan ve katliam yapan bir katil anlatılmaktadır. Bir eğlence endüstrisi ürünü olan sinemada kendi dünyalarında yaşadıklarına bir gönderme olarak da okunabilecek bu filmi izlerken, Hanna bazı sahnelerde korksa da izlemeye devam eder. Bu durum yaşamaya devam ettikleri modern dünya gibidir. İzlemeye devam ettiği bir yandan korktuğudur. Korku filminden çıktıktan sonra Hanna, “Başlarına kötü bir şey geleceği belliydi, kaçma imkanları varken neden kaçmadılar?” diye sorar, başkarakter de “bu bir korku filmi” diye cevap verir. Bu durum kendi yaşadıklarına benzemektedir. Artık bir şeyin içine girildiğinde o halden çıkılması zorlaşmaktadır. Vahşet sahnelerini izleyen Hanna’nın bir yandan yüzünü kapasa da bir yandan izlemeye devam etmesi, modern insanın kendisine yapılanları veya izlettirilenleri kaçmadan izlemeye devam etmesine benzemektedir. Bu durum eleştirdiğini izleyen toplumun bir yandan eleştirdiğini de yapması gibidir.

Filmin başkahramanı hasta ziyaretlerini istediği için değil kendisine direktif verildiği için yapar. Hasta durumda olanlara yardım edilmesi veya ziyaret edilmesi gösteri toplumu için de olumlu kanaat gören bir davranıştır. Lakin bazı davranışların özde yaşanan değerler olarak kalıcılığının yerini gerektiği için yapılması veya yapılmazsa ayıplanabileceği için uygulanması zorunluluğu almaya başlamıştır. Bir de paylaşılan fotoğrafların ve anların sosyal yardım içerikleriyle desteklenmesi yine kişinin görünürlüğünün kabulüne katkı sağlayacaktır. Bu yönlendirme ve zorunlulukla gerçekleştirilen eylemlerin ise içi boşalmaktadır.

Yerin önemli vasıflarından biri kimlik oluşturmastır (Ötkünç, 2016, s. 8). Bellek, işlevlerini yerine getirirken mekana da ihtiyaç duymaktadır (Sarıkaya Levent, 2023, s. 329). Bu yüzden bir ev yalnızca içinde yaşanan bir yapı değildir (Connerton, 2012, s. 29). Anılar mekan ve zaman bileşimiyle hafızada yer edinmektedir (Karaarslan, 2014, s. 78). Kent sakinleri için oluşturulan kimliksiz ve tekdüze mekanlar anlamın kavranmasını ve bilgi edinmeyi zorlaştırmaktadır (Bauman, 2012, s. 51). Filmin mekansal atmosferi de bu yaklaşımlara destek olacak niteliktedir. Duvarların griliği ve ev eşyalarının azlığı, arada kalmışlığı, silinmişliği, biriktirmeyen hafızayı ve

oluşmayan kimliği destekleyen türdendir. Her yerin aydınlık olmaması ve parçalı ışıktandırılmalar, hafızanın veya belleğin kapalılığını ve bölünmüşlüğü desteklemektedir.

Sonuç

Bu makalede unutma ve hatırlama, bireyin ve toplumun kimliğini etkileyebilecek önemli kavramlar olarak ele alınmıştır. Filmdeki karakterler aniden ortaya çıkan bir salgının etkisiyle geçmişlerini ve kimliklerini unutmaktadır. Bu salgın onların duygularını, ilişkilerini ve hafızalarını tahrip etmektedir. Sistemin verdiği sıradan veya gündelik görevler ise onların kimliklerini geri kazanmalarını sağlamamaktadır. Bu görevler, modern toplumun bugünün bireylerinden görünmez ve örtük biçimde istediği rutinelere benzemektedir. Örneğin bisiklete binmek, dans etmek, flört etmek; en önemlisi ise bu eylemlerin mutlaka (selfy) fotoğraflarını çekerek bir albüme yerleştirmektir. Modern toplumda rızaya dayalı olarak gerçekleştirilen bu görev, modern yaşamın içi boşalan gösteri formuna bir göndermedir.

Filmde bazı durumların gerçekten veya tümüyle yaşanmasa dahi fotoğrafının çekilmesinin istenmesi bugünün sosyal medya kullanımına da eleştiridir. Bu durum eylemlerin gerçekliğine dair algının bozulduğu, güvenilir olanın müphemleştiği, bireylerin ve toplumun sanal olana yaklaştığı bir dünyayı betimlemektedir. Modern insan, yaşamı adeta hızlıca bir sonrakine geçilen fotoğraf (veya hikaye) olarak deneyimlemektedir. Bu film doğrudan bir sosyal medya anlatısı da değildir ama başkarakterin yaşadıkları bir sosyal medya kullanıcısıyla örtüşmektedir. Kimliklerin kaybedilen gerçekliğinin yerini, sanal olanın gerçekliği almaktadır.

Filmin evrenindeki unutma salgını, günümüz modern hayatının eleştirisidir. Modern hayat, insanların duygularını anestezi bir tavırla köreltmekte, hafızalarını silmekte, böylece onları sisteme uyumlu hale getirmektedir. Filmdeki unutma salgınından kurtulabilmenin yegane kaçış yolu hatırlamaktır. Hatırlamak, insanın kendine özgü tarihi korumasını ve sisteme karşı direnebilmesini sağlamaktadır. Hatırlamak, her ne kadar bazı durumlar için acı verici olsa da, bireylerin olaylarla yüzleşerek kendilerini gerçekleştirebilmesinin / var olabilmesinin yoludur. Ayrıca hatırlamak, kimliğin bütünlüğünü koruyan bir eylemdir.

Filmin yönetmeni Christos Nikou'yla gerçekleştirilen bir söyleşide filmin isminin neden elmalar olduğu ve elmaların neden hafızayı temsil ettiği

sorulur. Yönetmen bunun üç nedeni olduğunu ifade eder. İlk olarak internette gezinirken elmaların hafızaya iyi geldiğini okuduğunu, bilimsel bir gerçek olarak okuduğu bu durumdan etkilendiğini ve bunun filmin hikayesini oluşturmaya da yardım ettiğini söyler. İkinci olarak filmin hikayesini babasını kaybettiği süreçte yazdığını ve babasının hayattayken çok fazla elma yediğini ve onun çok güçlü bir hafızası olduğunu belirtir. Üçüncüsü ise toplum olarak verileri zihnimizde değil cihazlarda sakladığımızı söyleyerek Apple marka telefonu üzerindeki elma simgesini gösterir (Hellenic Film Society USA, 2022).

Unutma ve hatırlama tercihleri arasında sıkışan insan muhtemelen hatırlamanın acı verebilecek, hesaplaşmaya zorlayabilecek yapısından dolayı unutmayı tercih edebilmektedir. Filmin yönetmeni de babasının vefatından sonra böyle bir hikaye yazmıştır. Belki de benzer biçimde acısını nasıl unutması veya hatırlaması gerektiğine dair çatışmanın içine düşmüştür. Bu türden olayları unutma arzusuyla yola çıkılarak modern kültür ve günümüz üzerinden eleştirisi yapılabilecek daha geniş anlamdaki bir unutma tavrına ulaşılmaktadır. Filmin başkarakteri de eşinin vefatını unutmak üzere salına dahil olmaktadır. Fakat burada bir şekilde unutmayı başlatmak kişinin hafızasını, kimliğini, özünü ve gayelerini kaybedebilmektedir. Bireyler böyle bir unutmayı tercih etmek yerine, hesaplaşmasını makul bir biçimde sonlandırabileceği hatırlama gayretini tercih edebilmelidir. Nihayetinde insanı diğer canlılardan ayıran temel özelliği aklı ve vicdandır. Aklın ve vicdanın kendini devam ettirebilmesiye deneyimle ve hafızayla sağlanabilmektedir.

Filmde hafızasını kaybedenler için uygulanabilecek bir tedavi yoktur ve kimse iyileşmemektedir. Ayrıca bu duruma kimse şaşırılmamaktadır. Sanki bir salgın yok gibidir. İtiraz, isyan ve iyileştirme çabası gözlenmemektedir. Modern kültürü açık eden bu filmde belirli bir zaman ve mekan da yoktur. Başkarakterin yaşadıklarından yola çıkıldığında unutkanlık gönüüllü (rızaaya dayalı) olarak yaşanmaktadır. Kuşatılmış ve çıksız bireyler için unutmak, yas ve keder duygusundan kurtulabilmenin arayışı olmaktadır. Bu salgın insanların maruz kaldığı bir salgından ziyade insanların ürettiği bir salgındır. Çünkü maruz kalınsa bundan kurtulmak isterler ve çözümler konusunda daha istikrarlı ve istekli olurlar.

Mevcut dünya, geçmiş olay ve nesnelerle nedensel ilişkiler bağlamında, yani o anda deneyimlemediğimiz ve o anda algılamadığımız nesneler bağlamında deneyimlenmektedir (Connerton, 1999, s. 9). Bireysel veya toplumsal düzeyde yaşanan travmalar bugünün nasıl yaşanacağını şekillendirmektedir. Herhangi bir biçimde veya sebeple unutmayı seçmeye başlayan insan bu tavrını ardı sıra devam eden surette sürdürebilmektedir. Bu tavırla birey herhangi bir sorunla karşılaştığında onu çözmeyi düşünmek yerine onunla tüm bağını tamamen kesmeyi tercih edebilmektedir. Onun için çözüm; uzlaşmak, kabullenmek veya üzerine düşünmek olmamaktadır. Modern çağın hızlı tabiatı, yavaşça çözümlenebilecek olguları kabul ettirmemektedir.

Bir arada yaşayan insanların anlatıları birbirlerini etkilemekte ve biçimlendirmektedir (Auge, 2019, s. 40). Filmde yalnızca bir karakterin hafızasını kaybetmemesi, bu durumun salgın üzerinden toplumsal boyutta yaşandığının gösterilmesi önemlidir. Hafıza, toplumsallaşma süreciyle oluşmaktadır. Her ne kadar hafıza bireye ait gibi görünse de bu toplumsal olarak belirlenmektedir. Kişisel anılar dahi sosyal grup etkileşimleri içerisinde gerçekleşmektedir (Sancar, 2010, s. 41). Hatırlananlar ve unutulanlar arasındaki dengeyle bir sosyal yapı olarak beliren toplumsal hafıza, insanların bir arada yaşamasından güç almaktadır. Bireylerin aile, okul, din ve ulus gibi sosyal yapılarla olan iletişimi toplumsal hafızanın birbirine bağlı ve katmanlı olarak şekillenmesini sağlamaktadır (Tuğrul, 2021, s. 16). Kültürler sosyal ve zamansal boyutta birleştirici ve bağlayıcı bir yapı oluşturmaktadır. Bu bağlayıcılığı oluşturan unsurlar; ortak deneyimler, beklentiler ve eylemlerdir. Bu yapı güven ortamını sağlayarak, ümidi canlı tutarak, bireyleri “biz” unsurunda birleştirerek kimliğin ve aidiyetin temellerini oluşturmaktadır (Assman, 2015, s. 23).

Sonuç olarak, filmdeki unutma salgını ve hatırlama eylemi arasındaki çatışma, günümüz modern hayatının dayattığı çatışmayı ortaya koymaktadır. Unutma (salgını), bireylerin kaçış tavrıyla oluşabileceği gibi, rızaya dayalı olarak modern sistem tarafından da dayatılmaktadır. Unutma; insanların duygularını, ilişkilerini, hafızalarını ve kimliklerini tahrip etmektedir. Hatırlama ise, insanın yüzleşebilmesini, sisteme karşı durabilmesini, hafızasını ve kimliğini koruyabilmesini sağlamaktadır.

Kaynaklar

- Aftab, K. (2020, 2 Eylül). "Review: Apples". [Cineuropa] Erişim Adresi <https://cineuropa.org/en/newsdetail/391897/>
- Assman, J. (2015). *Kültürel bellek: Eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik*. Ayrıntı Yayınları.
- Auge, M. (2019). *Unutma biçimleri*. Yapı Kredi Yayınları.
- Bauman, Z. (2000). *Postmodernlik ve boşnuzsuzlukları*. Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2001a). *Bireyselleşmiş toplum* (Çev. Alogan Y). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2001b). *Parçalanmış hayat: Postmodern ahlak denemeleri* (Çev. Türkmen İ). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2010). *Etiğin tüketiciler dünyasında bir şansı var mı?* (Çev. Çoban F ve Katırcı, İ). De Ki Yayınları
- Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme toplumsal sonuçları* (Çev. Yılmaz A). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2017). *Kimlik* (Çev. Hazır, M). Heretik Yayınları.
- Bauman, Z. (2018). *Kuşatılmış toplum* (Çev. Pilgir A E). Ayrıntı Yayınları.
- Becker, E. (2013). *Ölümü inkar* (Çev. Tüfekçi A). İz Yayınları.
- Canetti, E. (2006). *Kitle ve iktidar* (Çev. Aygen, G). Ayrıntı Yayınları.
- Connerton, P. (1999). *Toplumlar nasıl anımsar?* (Çev. Şenel A). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Connerton, P. (2012). *Modernite nasıl unutturur?* (Çev. Kelebekoğlu K). Sel Yayınları.
- Debord, G. (1996). *Gösteri toplumu ve yorumlar* (Çev. Ekmekçi A ve Taşkent O). Ayrıntı Yayınları.
- Demir, S. T. (2017). Modernite ve ölüm: Açık erişimli ölüm döşeginden izole yoğun bakım ünitelerine beden ve ölmenin değişen yüzü. *Global Media Journal TR Edition*, 7(14), 190-202.
- Demir, S. T. (2022). Aygıt-insan, insansız-yaşam: teknolojinin gölgesinde beden, duyarların ve hafızanın yeniden-tasarımı. *Kültür ve İletişim*, 25(49), 238-265. doi:10.18691/kulturveiletisim.998967
- Gondry, M. (Yönetmen). (2004). *Eternal sunshine of the spotless mind* [Sinema Filmi]
- Göle, M. (2007). Doğru olmadığını biliyorum ama öyle hatırlıyorum. *Cogito*, 50, 23-30.

- Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın toplumsal çerçeveleri* (Çev. Uçar B). Heretik Yayınları.
- Halbwachs, M. (2017). *Kolektif hafıza* (Çev. Barış B). Heretik Yayınları.
- Hallam, E. ve Hockey, J. (2001). *Death, memory and material culture*. Oxford and New York: Berg.
- Harvey, D. (2008). *Umut mekanları* (Çev. Gambetti Z). Metis Yayınları.
- Hellenic Film Society USA. (2022). *A Conversation with Christos Nikou* [Youtube]. Son Erişim Tarihi: 10 Mart 2023. https://youtu.be/V2IKt8KxTvk?si=iyN_xChgMkphXw1F
- Huysen, A. (1999). *Alacakaranlık anıları: bellek yitimi kültüründe zamanı belirlemek* (Çev. Atakay K). Metis Yayınları.
- Kabaday, L. (2014). *Film eleştirisi: kuramsal çerçeve ve sinemamızdan örnek çözümler*. Ayrıntı Yayınları.
- Karaarslan, F. (2014). *Modern dünyada toplumsal hafıza ve dönüşümü* (Yayınlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kierkegaard, S. (2022). *Ölümçül hastalık umutsuzluk* (Çev. Yerguz İ). Say Yayınları.
- Mazzoni, G. (2019). Our obsession with taking photos is changing how we remember the past. *The Conversation*. Son Erişim Tarihi: 10 Mart 2023, <https://theconversation.com/our-obsession-with-taking-photos-is-changing-how-we-remember-the-past-109285>
- Munteán, L., Plate, L. ve Smelik, A. (Ed.). (2017). *Materializing memory in art and popular culture*. New York and London: Routledge.
- Nikou, C. (Yönetmen). (2020). *Apples* [Sinema Filmi].
- Nora, P. (2006). *Hafıza mekanları* (Çev. Özcan M E). Dost Yayınevi.
- O'Gorman, F. (2017). *Forgetfulness: Making the modern culture of amnesia*. USA: Bloomsbury Publishing.
- Omay, İ. (2023). *Krizin eşiğinde küllerinden doğan Yunan yeni dalga sineması*. Son Erişim Tarihi: 10 Mart 2023, <https://fikrisinema.com/krizin-esiginde-kullerinden-dogan-yunan-yeni-dalga-sinemas/>
- Ötkünç, A. (2016). “Antropolojiden mimarlığa melez düşüncenin imkanları: Yer ve yok-yer kavramları üzerine”, *Yok-yerler üstmodernliğin antropolojisine giriş* (içinde) Marc Auge, (ss. 7-24). İstanbul: Daimon Yayınları.

- Özden, Z. (2004). *Film eleştirisi: Film eleştirisinde temel yaklaşımlar ve tür filmi eleştirisi*. İmge Kitabevi.
- Ricoeur, P. (2012). *Hafıza, tarih, unutuş* (Çev. Özcan M E). Metis Yayınları.
- Sancar, M. (2010). *Geçmişle besaplaşma: Unutma kültüründen hatırlama kültürüne*. İletişim Yayınları.
- Saramago, J. (2014). *Körlük* (Çev. Derman A). Can Yayınları.
- Sarıkaya Levent, Y. (2023). Hatırlama ve unutma aracı olarak bellek mekânları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(85), 328-339. doi:10.17755/esosder.1172002
- Tamir, D. I., Templeton, E. M., Ward, A. F. ve Zaki, J. (2018). Media usage diminishes memory for experiences. *Journal of Experimental Social Psychology*, 76, 161-168.
- Tuğrul, S. (2021). *Yitik bellek: Yas, kimlik, yüzleşme*. Dipnot Yayınları.
- Williams, R. (2018). *Modern trajedi* (Çev. Özkul B). İletişim Yayınları.

Öz: Bu makale bireysel ve toplumsal düzeyde unutma, unutmayla bağlantılı olarak hafıza ve kimlik(sizleşme) sorunlarına odaklanmaktadır. Unutmanın modern kültüre özgü yaşam biçimlerinden kaynaklandığı varsayımıyla hareket edilmektedir. Herhangi bir şeyin "gösteri"lmedikçe anlam kazanamadığının düşünüldüğü modern yeni medya kültüründe bireylerin eylemleri yalnızca içi boşaltılan ve hızlıca unutilan seyirliklerden ibaret olmaktadır. Bu iç boşaltma ve anlamsızlaştırma tarihe, geleneğe, hafızaya ve kimliğe de benzer yollarla sirayet etmektedir. Kimlik; farklılıkların ve ayırt edilebilir özelliklerin ifade edilebilmesi için kullanılan bir terimdir. Bir kişi ismiyle, kökeniyle (geçmişiyile/hafızasıyla) diğerlerinden ayrılabilir. Tüm bunların unutilması, farklılıkların silinmesi ve yeni kimliğin ayırt edilebilir yanlarının olmaması bireyi ve toplumu önemli bir kimlik sorunuyla karşılaştırmaktadır. Apples filmi hafızasını ve kimliğini kaybeden bir toplumun portresini çizmektedir. Bu makale; sosyolojik film analizi yöntemiyle Apples filmi analiz etmektedir. Modern kültürde unutma, hafıza ve kimlik sorunu üzerine tartışmalar yürütmektedir. Öncelikli olarak unutma meselesi üzerine yoğunlaşmakta, ardından unutmayla ilişkilendirilen hafıza ve kimlik konularına yönelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bilinçli unutma, hafıza, kimlik, film analizi.

